

bi sam bil mogel dati pisatelj edino kaj originalnega in živega, zavzemajo v knjigi dobrih 100 strani. Vse drugo povest Škrobarjeve erotomanije, med katero se blešči tuintam kak žarek, kakor n. pr. tale sličica: »Mesec sije z neba, majhen, svetel kot polirano srebro, ledeno mrzel. Kakor pajčolan leži na zemlji siva megla. Travne bilke, veje na grmovju trepetajo v tenkem srežu; potrpežljivo silje dehti na njivah v rahlem pudru. Tuintam blesti iz polumraka drobna kapljica — v zadnjih trepetljajih, predno jo stisne mraz. Belkaste krone sanjajo v tišini, jagnedi vzdihujejo v nebo...« (II. Str. 247.) Človeku je žal za tak biser... Najpozitivnejša stran romana: razmerje med Nemci, nemčurji in Slovenci, je taka, kakor bi bral izreke iz političnih časopisov. Dr. Rupnik ima v svojem protosu izpiske iz Bartschevega romana *Das deutsche Leid* in švadronira z njimi kakor kak deželnozborski kandidat na volilnem shodu. Vsi ti advokati, notarji, uradniki, župani, trgovci in mešetarji so fotografije, ki bi jih vsakdo, ki živi v Slovenskih goricah in zna pisati, podal morda ravnotako kakor Kraigher. Nikjer te ne zgrabi umetnik s silo svojega ustvarjanja, vse je sama kopija. Še ob največjem političnem dogodku v romanu, ob volitvah pri Sv. Jederti, si ne veš razlagati, zakaj je pravzaprav oddal Škrobar svoja glasova Nemcem. Za to ni nobene nujnosti. In ni čuda: Kraigher je s svojo *camero obscuro* ujel nekaj tipov in nam jih podal brez lastne subjektivne note. Človeka že spoznaš po fotografiji, a v dušo mu ne vidiš. Zato je v tej knjigi figur milijon, psihologije niti za betvico. Fotograf pa ni umetnik, ampak obrtnik. Tako nam tudi Kraigher v tem romanu ni podal umetniške slike iz krajev, kjer se bije boj dveh narodov, marveč fotografije zunanjih ljudi, ki so slučajno tam. Zato učinkuje Župančičeva pesem na koncu banalno in smešno. Falot kakor Škrobar, ki odreši sebe in bralca, ko si požene kroglo v glavo, ne zasluži epitafa:

In zagrizel se v rodna je tla volkodlak —
to je bil Črtomir, naš junak.

Črtomir — pa ta čudni patron erotomanije... Kraigher bi že iz navadnega umetniškega takta ne bil smel zapisati: »Župančič je zapel!...« v ta album obmejnih fotografij in Škrobarjevih intimnosti. Župančič ni nič zapel, marveč Kraigher je še zadnji hip napravil literaren kompliment; ali mu je Ž. hvaležen zanj, ne vem.

Ostane: Kontrolor Škrobar ni roman, vreden literarnega imena. Pač pa smo doživeli s tem delom novo panogo našega slovstva: literarni šu: d. Dokažem to ne z moralnega stališča, marveč z zgolj umetniškega. Ivan Cankar je napisal že marsikaj, čemur se da od etične strani oporekati, a v vseh njegovih delih je duh genija, je umetnost. Oton Župančič je zapel več nesvetih pesmi nego svetih, a v vseh je nekaj, kar se definirati ne da, kar daje njegovim verzom sijaj poezije, torej umetnosti. Oba sta nam dala v svojih delih lepoto, vzeto iz zunanosti, občuteno v duši, reproducirano umetniški. Njiju individualnost je dala njiju delom karakteristiko umetnine. Cankar Ivan piše: »Domovina, ti si kakor zdravje...« Župančič je zapel:

»V smrt gre junak
in njegov korak
gre kot potres od gôr do gôr.«

Kraigher pa piše: »A v tem trenutku... (NB. 3 pike) strel!... Ali je hotel?... Ali se mu je slučajno sprožilo?...«

Z glavo udari ob mizo... (NB. 3 pike) curek krvi brizgne po prtu... Ženske zavrišče. Jaz priskočim, ga pogledam... Mrtev! —«

Kraigher se opravičuje: »Arnošt Škrobar ni pisal dnevnika za javnost. Ni ga pisal za naše ljudstvo, za naš mili narod, in ne za njega nadebudni cvet — za mladino.« Pokaj je torej Kraigher ta dnevnik izdal? In 'mili' in 'nadebudni' — zdi se, da je zapustil Škrobar Kraigherju tudi pero in črnilo poleg dnevnika, ko je pisal epilog. Drugače si teh dveh ciničnih epitetrov ne vem razlagati. — Kraigher tarna: »A dajte mi junakov v dobi renegatstva, pobitih idealov, ubitega ponosa, klavernih osebnosti, zaničevane samozavesti, ki jo teptajo lastni bratje!...« In sedaj, ravno ta hip, zapoje Župančič, ker Kraigher čuti, da bi sam ne bil temu kos. Raketa, da bi se teme ne videlo.

Kraigherjevo literarno delo je poleg hladne konstrukcije fotografiranje, je obrtništvo. Kar in kakor se da v zunanjem svetu otipati, videti, slišati, okusiti — to in tako nam Kraigher poda. Materija ostane pri njem materija. Zmožnosti, grobo snov dvigniti do breztelesnosti, dati iz lastne umetniške moči novo formo in vsebino, te zmožnosti Kraigher nima. Ob Školjki in ob Škrobarju stojimo vrhutega pred vprašanjem: Kaj hoče pravzaprav pisatelj, da nam naravnost vsiljuje specifično seksualno stran svojih ljudi? Ali zato, ker se do drugih problemov povzpeti ne more? Ali zato, da bo fiziološka erotika kos sladkorja, na katerem nam da grenko kapljico kake bridke resnice? Ali seksualnost radi seksualnosti same? Odgovor je lahek; izberite sami in vsak bo zadel nekaj. Izgovor 'Arnošt ni pisal dnevnika za javnost' je fraza in prav nič ne opraviči intimnosti, s katerimi se širokosti tak don Juan v jutranjih urah, ko glave, alkohola polne, že trkajo ob mizo. Tudi trditev pisateljeva, da je priobčil dnevnik v informacijo inteligence, da po spoznanju mogoče kaj pripomore k izpreobrnitvi, je iz trte izvita in sramežljivo opravičevanje avtorja, ki se je še zadnji hip podzavestno spomnil svetopisemskega mlinskega kamna. Da sam sebi ni verjel, kriči glasno tisti 'mogoče kaj'. Mogoče kaj in še bolj mogoče nič. Škrobarji ne bodo naše inteligence izpreobrnil.

A. Remec.

Pogodba. Burka s petjem v dveh dejanjih. Spisal dr. Ivo Česnik. Zal. k: jigarna Kat. tisk. društva v Gorici. Tiskala »Narodna Tiskarna« v Gorici. 1914. Cena 40 vin. — Godi se v preteklosti na Vipavskem. Recimo v časih prve »Slovenske Talije« pod vplivom osebja »Divjega lovca«. Igra in protiigra: Miklavž Mlakar, krčmar in posestnik; Miha Gašperon, priletan kmet in vdovec, ki snubi Hanico, Mlakarjevo rejenko, pa godec Gaber; Hanica; Šimen Groznik, mlad kmet; Neža, Mlakarjeva žena; Marko, njen sin; Marijana, stara dekla; Gaber, ki predsedla v drugem dejanju v protiigro; fantje, dekleta, kmetje. Miha Gašperon, sicer bogat mož, mora kopati zaklad in biti neverjetno zabit, da zmağa Groznik, fant od fare, in dobi Hanico. In še petje! Začne se z neokusno: Rožic ne bom trgala... V jeziku je res par ljudskih rek in par vragov — drugače pa bije jezik in vse ravnanje — izgovor preteklosti ne drži; preteklost je bila še bolj izrazita in krepka — resničnemu življenju našega

ljudstva v obraz. Ne ene scene, v kateri bi ljudstvo videlo sebe in si reklo: To smo mi, kakor živimo in se gibljemo! Drugo dejanje je nepotrebno, ker bi »zaklad« lahko izostal in bi se dejanje odigralo tudi po naravni poti. Ali mora ravno maskirani hudič buditi smeh? Dejanje, motivirano v značaju oseb, ga mora povzročiti in vzbuditi. Burke slovenskega življenja so nekaj drugega. Odpreti je treba oči in ušesa, in kdor jih odpre, se bo več pisal tradicionalnih burk, pa naj bi jih želele vse »Zbirke ljudskih iger« in druga založništva, ki hočejo dati ljudstvu — ne, društvom, podeželskim odrom »zdrave« hrane. Ljudstvo je sito Kmetov Herodov, in tudi če bi ne bilo: človek, ki pišeš zanj, ali res ni v tebi trohice želje po zdravem, po močnem! In ali je treba ravno neokusnih burk, ko se vsepovsod širom naše zemlje odigravajo drame, polne velikega in trdega življenja! Iz »Kmetov Herodov« in »Pogodb« se ljudstvo norčuje, iz resnice se ne bo: oči bo odpiralo. In temu porečemo zdravje.

Jos. Lovrenčič.

Naše Kolo. Uredio dr. Ljubomir Maraković. Broj 1. 1912. Str. 151. Broj 2. 1914. Str. 192.¹ Hrvaška mladina, ki se zbira okoli dijaškega lista »Luč«, je stopila na dan, da seznaní širšo javnost s cilji svojega hotenja na literarnem polju. Kakor pravi dr. Ljubomir Maraković, eden prvoboriteljev katoliške misli med hrvaškimi dijaštvom in urednik »Almanaha«, hočejo ustvariti hrvaško katoliško literaturo. Najsi v zgodovini literatura v tem programatičnem zmislu — vsak program je omejitven in njegov rezultat v umetnosti navadno povprečnost — nikoli ni eksistirala, če jo sedanost potrebuje, bo nastala, čeprav morda drugače, kakor hočejo programi. Saj vsi doživljamo velik proces iz dolgočasnega materializma, bodisi da nastopa pod tem ali drugim imenom, v intimnost religiozno poglobljenega pojmovanja. Vsekako pa ta pot v literaturi ni tako jasna in lahka, kot se misli — morda je bodo programi še bolj zmešali — zato se tudi ni čuditi, da je katoliška signatura — izvzete so pristno občutene Marakovićeve pesmi — v almanahu ostala še bolj pri zunanjih atributih, da je bolj izšla iz programa kot iz notranjega doživljanja. Tako se nahaja obilo predmetov iz katoličanstva, a tendenca je redkokje organsko zrastle v dogodku, ampak zanesena je od zunaj vanj — taka je bila večinoma dosedaj hotena katoliška literatura — in stil je šele na potu, da se emancipira od vzorov. V tem pogledu razlikuje dr. Ljubomir Maraković pri mladih tri skupine, ki odgovarjajo trem smerem v sodobni hrvaški literaturi. Prva je karakterizirana po imenih Kranjčević, Tresić-Pavičić z njihovim retoričnim in patetičnim stilom (pri Slovencih podobna smer pred moderno dobo), za drugo so bili merodajni Domjanović, Nazor, Begović, ki so po vzoru Verlainea polagali največjo važnost v melodijo verza (pri nas so bila to mlada leta moderne), k tretji skupini pa prišteva Maraković artiste, katerih glavna znaka sta dekadentna subjektivnost in Wildejeva

¹ Naručuje se u hrv. kat. akad. društva »Hrvatske«, Wien IX., Lichtensteinstraße 95. Cijena (s poštom) K 2-20 (za dake K 1'40).

hiperkultura stila. Iz teh tal so zrastle mladi, sedaj se polagoma oprasčajo tradicije, kar imenuje dr. Maraković proces k cilju katoliške literature. Torej misli tudi na stilistično posebnost nove struje. Sicer pa je bolj značilna specialna hrvaška nota za naš almanah in za one mlade pesnike, ki so se osvobodili mlečno-zobega srednjeveškega pojmovanja. Zadnjega je veliko preveč in bi ga bil dr. Maraković lahko izpustil, ker to ni nič domače samoraslega, ampak je tako na Hrvaškem kot drugod. Če se mu pritisne še katoliška tendenca požrtvovalnosti, je sicer genljivo, a ni boljše, ne slabše — brezplodna fantazija, ki se ji ne sme dajati potuhe, tudi v almanahu ne. Tisto naivno tlačenje svoje osebe v ospredje, prisiljeno čutenje, ki se poganja od besede do besede in od patosa v banalnost, je brezkoristno in neužitno. Hrvaška nota se ne javlja toliko v reševanju domačih življenjskih problemov, dasi je treba priznati, da so jih vsaj načeli, čeprav je do temeljitega vglobljenja in rešitve še daleč, kolikor v pesniški tradiciji domače narodne pesmi, ki je osnovni akord obeh almanahov. G. Kostelnik, brez dvoma v tem oziru najpristnejši talent, je napravil dokaj lepih pesmi, kjer se je dal nositi od teh vplivov. Zraven tega je mnogo toplih občutij in v živih impresijah podanih slik hrvaške pokrajine. Kar je pa specialno moderno, ne dosega one iskrenosti in svežosti, je bolj zunanje in naučeno kot doživljeno. Dasi je v obeh zbirkah veliko preveč komoditete in besed, preveč poslabšane narodne lirike in epike — zlasti proza je razen par izjem neužitna — je vendar človek vesel obeh knjig, saj je videl v njih veliko veselja do umetnosti in dokaj korakov mladih fantov, ki že merijo dolgo pot od dobre volje do uresničenja visokih ciljev, saj je bil priča življenja in čutenja, ki išče iz okovov tradicije sebi adekvatnega izraza, in to je bistvo vsega modernega stremjenja. *Dr. J. Šilc.*

»Ljubitelj kršč. umetnosti«. Izšel je prvi zvezek tega lista, ki ga izdaja spomeniški svet lavantinske škofije v Mariboru pod uredništvom dr. A. Stegenška. »Ljubitelj« hoče razpravljati o zgodovini umetniških del in oblik, o zgodovini umetniških idej, o ohranjanju starin, o sodobni umetnosti, o ljudski umetnosti. Prva številka prinaša lepe članke dr. Stegenška, V. Steska, dr. Steleta in je kar najbolje opremljena. Na krasnem papirju ima nič manj nego 37 vzorno reproduciranih slik. List izhaja štirikrat na leto in stane 4 K. »Dom in Svet« vidi v »Ljubitelju« sotrudnika, ki mu je prevzel en del naloge, in upa, da se bo močel poslej, če se bo novi list razvijal in dobro uspeval, kar mu od vsega srca želimo, bolj intenzivno posvetiti gojitvi lepe posvetne umetnosti.

Opomba k oceni Bežkove knjige *Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom.* (D. S. št. 6.). Ker se je naš ocenjevalec pečal zlasti z notranjim ustrojem te knjige in je pri tem, kakor razvidim iz ocene dr. A. Ušeničnika v 3. zv. »Časa«, prezrl nekatere pisateljeve nazore, ki so očitno zmotni in kritike potrebni, opozarjam »Dom in Svetove« bralce na omenjeno »Časovo« oceno, ki naj bo dopolnilo k naši. Ured.